

Josef Vojvodík, *Povrch, skrytost, ambivalence. Manýrismus, baroko a (česká) avantgarda*,

Praha 2008, Argo, 404 s.,
ISBN 978-80-257-0020-4

Drobné zmínky o tvarosloví *manýrismu* zapřel J. Vojvodík již do své dizertace *Symbolismus im Spannungsfeld zwischen ästhetischer und eschatologischer Existenz. Motivische Semantik im lyrischen Werk von Otokar Březina* (München 1998), po-
tažmo do její české verze (*Od estetismu k eschatonu. Modely světa a existence v lyrickém díle Otokara Březiny. Rekonstrukce symbolických paradigmat*. Praha 2000), a sice v poznámkách pod čarou, naznačujících analogii *manýrismu* a *symbolismu*, založenou v denaturizující, irealizující koncepci přírody¹ či figuře oxymoronu.² V knize *Imagines corporis. Tělo v české moderně a avantgardě* (Brno 2006) lze už poté nalézt pasáže docela anticipující, signály soustavného pokusu o porozumění zjevům meziválečného avantgardního diskurzu prostřednictvím specifické koincidence.³ Knihu z roku 2006 ostatně uzavírá konstatování podobnosti v „*dramaticky prožívané souvztažnosti*“ neodvratné rozpadavosti stávajícího a tvorby nových forem jak v umění *manýrismu* a *baroka*, tak v projevech pozdní *avantgardy* či „*postavantgardy*“.

Od první stránky, ba od prvního slova knihy *Povrch, skrytost, ambivalence. Manýrismus, baroko a (česká) avantgarda* se vstříc čtenáři rozprostírá bohatá interpretační síť, důvtipně, obdivuhodně moderovaná autorem, síť zacyklená, vrstvená v návratech motivů, detailů, odkazů, zrcadlení, citací (nejednou rozsáhlých, v podobě celistvých odboček; často tu autor pracuje jako překladatel!), v níž se autor

1 JOSEF VOJVODÍK, *Symbolismus im Spannungsfeld zwischen ästhetischer und eschatologischer Existenz. Motivische Semantik im lyrischen Werk von Otokar Březina*, München 1998, s. 60.

2 J. VOJVODÍK, *Symbolismus im Spannungsfeld zwischen ästhetischer und eschatologischer Existenz*, s. 101.

3 Srov. například poukaz k Dvořákově „epochální konfrontaci paralel mezi duchovní atmosférou *manýrismu* a dobou rané *avantgardy* 20. století“ ve studii *Über Greco und den Manierismus* z roku 1920 – JOSEF VOJVODÍK, *Imagines corporis. Tělo v české moderně a avantgardě*, Brno 2006, s. 297, k „Mukařovským konstatované příbuznosti mezi uměním slova a obrazu *manýrismu*/baroka a surrealismu“ (s. 295), pasáž o „reflexi baroka“ v pracích J. Štyrského (s. 136–137), upomínku k Nietzscheově traktaci pojmu „barok“ a „slavné tezi“ E. R. Curtia o „věčném periodickém návratu ‚asianismu‘, tedy *manýrismu*/baroka jako protikladu k ‚atticismu‘ (klasicismu)“ (s. 174).

4 J. VOJVODÍK, *Imagines corporis. Tělo v české moderně a avantgardě*, s. 417.

místy jako by vytrácel do podoby sestavovatele, organizátora koláže, která se rozlévá přes hranice hlavního textu a poznámek „pod čarou“, umístěných tentokrát do závěrů dílčích kapitol. Je to však vytrácení, členěné hermeneutickou pokorou, skromností. Vojvodík se naplno vpojuje do společenství interpretů, rozvíjí jejich postřehy, přerovnává a zhodnocuje s výhledem ke svým tezím, aniž by rušil disproporce (odlišnosti v hodnocení) napříč „původním“ vykladačským mnohohlásím (srov. zmínku o Wölfflinově kritice barokní architektury, s. 104). Zahraněčí diskuse a inspirace, které především v letech komunistického, socialistického „budování“ v českém prostředí zůstávaly bez soustavnějšího rozvinutí, Vojvodík obohacuje zejména přihlédnutím k českým, v dané souvislosti dosud pramálo zhodnoceným konturám: v průběžné sérii interpretačních črt, soustředěných k textům K. Biebla, B. Reynka, F. Halase, J. Zahradníčka, V. Holana, V. Závady, R. Weinaera, M. Součkové aj., v exkurzech k úvahám K. Teigeho a v kapitole, věnované psychiatrickým průzkumům S. Nevoleho („Proto vyznačuje i dnes fragment Nevoleho života i díla fascinující energii“, s. 264).

Právě fascinace přitom zvlňuje rozprostřenou síť; je radostné číst text, z něhož stoupá takový elán a zaujetí – srovnej kupříkladu slova o „úzas vzbuzujícím sféroidu“, v němž je proměněna kupole římského kostela San Carlo (s. 252), viz nakonec dvojí motto, uvozující poslední kapitolu knihy, příznačně – neuzavírávě – nazvanou *Manýrismus, baroko a žádný konec (poznámky na závěr)*, dvojici citátů, jež snad lze číst jako autograf: Kalistovo „instinktivní tíhnutí k baroku“ a Benjaminův „pocit závratí, do kterého uvádí pohled na její [tj. epochy baroka] v rozporech kroužící duchovnost“ (s. 339).

Je radostné číst tento text, který *opulentní* erudici spojuje s nápaditou hravostí (citlivostí k nekončící obraznosti, zatěžkanosti vykladačského jazyka), který ale současně roste ze zásadní otázky, spojující estetický zřetel s horizontem noetiky: jde tu přece především o sílu, mocnost umění, k nimž má předložené pojednání vyjednat přístup, k jejímuž naznačení právě evokace *konvergence* apod. mezi úkazy umění manýrismu/baroka a (post)avantgardním výrazem slouží jako nezastupitelná příležitost – srov. kapitolu „*Průlomy do transcendentní dimenze subjektivity v baroku a fenomenologii (Leibniz, Husserl, Fink)*, odkaz k „originální rekonstrukci a výkladu estetické dimenze fenomenologie a teorie fenomenologické redukce“ v pracích F. Fellmanna (s. 320–321), pasus o bez/moci „obrazu“, inspirovaný úvahami W. Weischedela, kde je *obraz* kladen jako jediná možnost, jak zahlédnout skutečnost, aniž by ale skutečnost byla s obrazem ztotožnitelná, ten se k ní pouze (nějak) má, zjevuje ji, ukrývá je ji (s. 247–248). Není náhoda, že dovršením úsilí o formulaci potenciálního významu uměleckého „obrazu“ či „fikce“ je kapitola, věnovaná filmu *Brokeback Mountain* (Ang Lee, 2005), v níž pojmy manýrismu/baroka ustupují minuci-

ózní konfrontaci s „fascinující kinematografickou vizualizací“ (s. 287; na textu se podílela L. Novotny).

Skrývá se v povaze takového vyjednávání přístupů obtížný tlak směrem ke čtenáři; tak jako se dříla, o nichž autor píše (škoda, že kniha rezignuje na svázání jejich tematizace a obrazové přílohy pomocí odkazu), měla stát „stroji uchvácení“, „strhnout a vzrušit syntézou prvků, působících stejně na smysly jako na intelekt“ (s. 13), tak také Vojvodíkův text v některých výběžcích vyžaduje dorozumění, představivost, založenou na určité senzitivě, zkušenosti, určitém zážitku, hledá partnera, pohybuje se na hranici pojmenování (viz sled opozic, který se jako mantra, byť v obměnách, opakuje napříč knihou: „vycházím z myšlenky ambivalentního obrazu ‚dvojího světa‘ mezi transparentí a opakností, povrchem a hloubkou, hmotností a nehmotností, vizualitou a taktilitou, viditelným a neviditelným, ‚normalitou‘ a ‚anomalitou‘ (pojmy Eugena Finka)“, s. 24), v oblastech – slovy S. Giediona – „zvláštních paralel v rozdělených oblastech myšlení a cítění, umění a vědy“ (s. 102). Speciální pozornost zasluhuje autorův historiografický postup. Nesamozřejmá estetická, interpretační citlivost, jitrěná, zostřovaná živoucím filozofickým zázemím, ho nejednou přibližuje myšlení transversály (analogií), drží však stále na paměti a místy i v popředí konkrétní historicitu úkazů, korektiv chronologie – souběžnosti projevů, následnosti v dílčích rozvinutích i polemikách, k nimž se obrací v hledání podnětů, v hledání, kořenícím však nakonec v docela nedávné přítomnosti (i odtud je knihu třeba číst!), jak vyznačuje určitá linie rozepře, procházející textem – a sice kritika „postmoderních“ formulací „neobaroka“ či „neomanýrismu“ jako „dekonstrukce moderny a avantgardy“ (s. 24). Vojvodík takovou tezi odmítá, odnímaje de facto hravému postmodernímu návratu k manýrismu a baroku (vedenému deklarovaně v opozici vůči idejím moderny, avantgardy) možnost porozumění manýristické/barokní tíze, tj. „hloubce, skepsi, tíhnutí k transcendenci“. Na pozadí této rozepře Vojvodíková syntéza (protože přes jistou fragmentární a cyklickou strukturu jde přece jen o práci se syntetickým výhledem) vyznívá jako blahodárná revize specifického „historického“ „avantgardního“ projektu, který není nutné považovat za ukončený – slovy S. Nevolesho „nahlédnouti do tajného arsenálu duševních schopností lidských“ (s. 241).

Michal Topor